

שני בני יעקב שמעון ודני: חיבת "שני" מיותרת, ובנדב ואביהוא כתיב "ויקחו בני אהרן נדב" וגו' (ויקרא יא, 106). ובה למדנו דאע"ג שנתאחדו בכעס גדול להתריב עיר ומלוואה, וגם התאחדו להביא עצמם לידי סכנה עצומה, מ"מ היו שנים, היינו ששונים היו בדעת המבעיר את קאש הזה. אחד בא בדעת אנושי המקנה לכבוד בית אביו, המביא לאש כזאת, והיא אש זרה, כידוע, ואחד בא בדעת קנאת ה' בלי שום פניה ורצון, היא אש שלהבת יה. ומכל מקום מאש כזאת גם כן יש להזהר הרבה לכוון המקום והזמן, ובלא זה היא מקלקלת הרבה. ויעקב אבינו פירש בתוכחתו שתי הדעות שהיו בזה ולא הסכים גם לאש המעולה.

שמעון ולוי אחים: הדבר מובן שלא כיוון יעקב להגיד כי המה אחים מלידה ומבטן, אלא הודיע שטבעם שוה יותר מהשתרות כל בני יעקב, ופירוש "בני חמס מכרתיהם" — שלא נחשוב שנשתוו שמעון ולוי בכל דבר, לא כן, אלא בזה נשתוו ש"כלי חמס מכרותיהם", היינו, קניינים⁵¹ — במה שמוציאים מחשבונותיהם ורצונם לפועל הוא כ"כלי חמס", אמנם לא אמר שנשתוו במחשבותיהם ורצונם, דבזה ודאי לא נשתוו, דבמעשה שכם עצמו לא נשתוו בדעות על מה הגיעו לאותו מעשה, וכמו שכתבתי לעיל (לד, כה) מדיוק המקרא, דאחד מהם בא לקנא קנאת ה' צבאות ונכנס בסכנה כמו פינחס במעשה זמרי, וזה בא לקנא כבוד בית אביו. על כך פירש יעקב גם הוא:

(ו) בסדר: כשעה שעומדים בסוד ה' לקנא על כבודו⁵², ואע"ג שבזה לא היה יעקב אבינו אומר "אל תחד כבודי"⁵³, דודאי כבוד לאיש כמוהו להתאחד⁵⁴ אתם, אבל מכל מקום "אל תבא נפשי" באופן זה, וכדאיתא בתענית (ד, א): היא צורבא מרבנן דרתא, אורייתא הוא דרתחא ביה וכו', אפילו הכי מיבעי למילף נפשיה בניחותא, שנאמר (קהלת יא, ג) "והסר כעס מלבך" (עכ"ל הנמרא), שע"י כעס נעשים דברים רעים יותר מהנדרש לצורך הענין, וכזה יהיה קלקולו יותר מתיקונו.

ענין בני יעקב שמעון ודני

למה תתענו יהוה מדרך כבודי תקשיה לבנו מיראתך שוב למען עבדיך שבטי נחלתך: למען ירשו עם קדשך צרינו בוססו מקדשך.

והנה ישעיה הוביא (סג, ג) אמר "למה תתענו ה' מדרך כבודי תקשיה לבנו מיראתך, שוב למען עבדיך שבטי נחלתך, למצער ירשו עם קדשך צרינו בוססו מקדשך". ואיתא ברבא להלן (פד, יח): ר' יהושע בן ביייתוס בשם ר' יהודה בר סימון, כתיב "למה תתענו וגו'", כשרצית נתת בלבכם לאהוב וכשרצית נתת בלבם לשנוא. פירוש, 'לאהוב' הוא במעשה דינה שאהבה יתרה הראו לדינה, ולשנוא' הוא במעשה יוסף. והעירו בזה (חז"ל) דשני המעשים הנפלאים מעשה שכם ומעשה יוסף, אע"ג שנחשב לחטא וגם נעשו על זה, בכל זאת המה 'עבדי ה'' לא היו ראויים לזה, אם לא שבטיקו שני הענינים היו בהשגחה ורצון עליון יתברך שיהיה כך, וזה העיר בלבם באותה שעה אהבה ושנאה יתירה כזו, ולאחר שעברה אותה התבוננו ונתחרטו, כמו שדייקו ברבא שם, יע"ש.

ורדקו חז"ל כל זה מלשון "למה תתענו... שוב למען עבדיך שבטי נחלתך", משמע שהקב"ה מביא לפרקים ענין שמביא להתעות, וכן היה בשבטי י"ה, והדבר מובן דזה הדרוש אינו אלא כוונה שניה במקרא, כדרך דרשות חז"ל, אבל מזה נבוא למשמעות המקרא שהסמך ישעיה "שוב למען עבדיך וגו'", ולא אמר "שוב למען אברהם יצחק ויעקב", היינו משום דיש שני אופנים שהחטא נעשה, א', שהוא מקלקל מעשיו ע"י שהוא תועה⁵⁵ בדרך ה', ואינו בא חשבון יפה בדרך חסידות שהיא חכמה עמוקה, וכמו שכתבתי בספר דברים (לג, ה) בפסוק "הומיך ואוריך לאיש חסידך". ב', כמשמעו, ע"י חסרון ביראת ה'. ובזמן שכיח המקדש היה קיים היתה ביאה לבהמ"ק תועלת לשני אופנים, דמי שהוא תועה בדעות⁵⁶, כשכא למקום מקור הקדושה נסתחמו טענותיו, מש"כ כשהוא אחוז בדרך אמנה היה שואב שם רוח הקודש. ומי שמוסר יראת ה', כשכא לבית המקדש היה משיג פחד ומורא המקום.

על כן כשראה ישעיה חורבן בהמ"ק צעק "למה תתענו ה' מדרך כבודי" — אתה גורם שנהיה תועים מדרך כבודי, וגם "תקשיה לבנו מיראתך" — להיות חסרים יראת ה', ע"י מה ש"צרינו בוססו מקדשך". והזכיר "שוב למען עבדיך שבטי נחלתך", שגם המה באו לידי מעשה רע, א', ע"י שהיו תועים⁵⁷ בדרך יראת ה', וב', ע"י חסרון יראת ה' בשעה זו, הרי שגם אנשים כאלו נדרשים לעורר ה', ובענין שהיה הרצון שיעלה כך, כמו שכתבתי לעיל, על כן הוטר העזר וכאו לידי כך, ואח"כ לידי צער גדול. בזכותם תחוס לשוב לבהמ"ק ולא נהיה תועים ולא נקשיה לבנו מיראתך.

ובקה"ם: בשעה שנקהלים על דבר הרשות לקנא על כבודו⁵⁵, וזהו איסור גמור להכנס בסכנה בשביל זה, וקנא "קהל מרעים". אף תחד כבודי: זה אין כבוד לפני כלל להיות מתאחד⁵⁶ עמהם⁵⁷. אהלקם ביעקב: נצרך לפרקים מעט אנשים כאלה, אבל רובם במקום אחד קשה, על כן "אהלקם ביעקב" שיהיו מעט מעט במקום אחד. ואפיצם בישראל⁶⁷: כן בלבב חסידו ישראל⁶⁸ נדרש לפעמים איש כזה, כמו שהיה פינחס במעשה זמרי, אבל רק מעט מעט יפה, על כן יהיו נפוצים בישראל.

למה תתענו יהוה מדרך כבודי תקשיה לבנו מיראתך שוב למען עבדיך שבטי נחלתך

והנה ישעיה הוביא (סג, ג) אמר "למה תתענו ה' מדרך כבודי תקשיה לבנו מיראתך, שוב למען עבדיך שבטי נחלתך, למצער ירשו עם קדשך צרינו בוססו מקדשך". ואיתא ברבא להלן (פד, יח): ר' יהושע בן ביייתוס בשם ר' יהודה בר סימון, כתיב "למה תתענו וגו'", כשרצית נתת בלבכם לאהוב וכשרצית נתת בלבם לשנוא. פירוש, 'לאהוב' הוא במעשה דינה שאהבה יתרה הראו לדינה, ולשנוא' הוא במעשה יוסף. והעירו בזה (חז"ל) דשני המעשים הנפלאים מעשה שכם ומעשה יוסף, אע"ג שנחשב לחטא וגם נעשו על זה, בכל זאת המה 'עבדי ה'' לא היו ראויים לזה, אם לא שבטיקו שני הענינים היו בהשגחה ורצון עליון יתברך שיהיה כך, וזה העיר בלבם באותה שעה אהבה ושנאה יתירה כזו, ולאחר שעברה אותה התבוננו ונתחרטו, כמו שדייקו ברבא שם, יע"ש.

שמעון ולוי אחים

הדבר מובן שלא כיוון יעקב להגיד כי המה אחים מלידה ומבטן, אלא הודיע שטבעם שוה יותר מהשתרות כל בני יעקב, ופירוש "בני חמס מכרתיהם" — שלא נחשוב שנשתוו שמעון ולוי בכל דבר, לא כן, אלא בזה נשתוו ש"כלי חמס מכרותיהם", היינו, קניינים⁵¹ — במה שמוציאים מחשבונותיהם ורצונם לפועל הוא כ"כלי חמס", אמנם לא אמר שנשתוו במחשבותיהם ורצונם, דבזה ודאי לא נשתוו, דבמעשה שכם עצמו לא נשתוו בדעות על מה הגיעו לאותו מעשה, וכמו שכתבתי לעיל (לד, כה) מדיוק המקרא, דאחד מהם בא לקנא קנאת ה' צבאות ונכנס בסכנה כמו פינחס במעשה זמרי, וזה בא לקנא כבוד בית אביו. על כך פירש יעקב גם הוא:

(ו) בסדר: כשעה שעומדים בסוד ה' לקנא על כבודו⁵², ואע"ג שבזה לא היה יעקב אבינו אומר "אל תחד כבודי"⁵³, דודאי כבוד לאיש כמוהו להתאחד⁵⁴ אתם, אבל מכל מקום "אל תבא נפשי" באופן זה, וכדאיתא בתענית (ד, א): היא צורבא מרבנן דרתא, אורייתא הוא דרתחא ביה וכו', אפילו הכי מיבעי למילף נפשיה בניחותא, שנאמר (קהלת יא, ג) "והסר כעס מלבך" (עכ"ל הנמרא), שע"י כעס נעשים דברים רעים יותר מהנדרש לצורך הענין, וכזה יהיה קלקולו יותר מתיקונו.

המסירות השני. שבו במעשה המצוה. וגם זה יר - כמילתא ס' ולשורזי מורתי בשני אופנים. זאת בהפלה ממצע האדם. והשני שמשפלה ר' הכנים. והנה לזה המסירות של מעשה המצוה כמס' נדרש זכירות הרבה וע"י בידך תשע ואוריך. היינו שיהא לזר אחת. מכשרת לזה המסירות שיראו לכיון הדרך סיכר. ולא יהא נח לעשות מעשה זה מעשהו של ע"ס ד"ת. והכי לוי ופינחס שיהא קפאו על המצוה ומסרו נפשם ע"י. והנה פינחס עלה בשביל זה לגרם המעלות. ולוי נער בו אביו. וכיוצא בזה הרבה ומס' ענינו במס' חמות ולא ע"ס חסיד. שנדרש לזר דיוק רב לשקול הפעולה לפי הזמן והמקום וגם כמס' דברים נדרש לכללי. המורה שאינם מפורשים.)

ועבדו הכפלה דור המלך ע"ס שמהם נפשו כי חסיד לנו ואף בנרכות ד"ר א' לוי ור"י ח' ד' כך אמר וח"ל כך אמר דור לא חסיד לנו שכל מלכי מורה ומערכ ישינס עד ג' פעום. ולזוי מלוח לילה חקום להודות לך על משפטי מה שלזוי ע"ס ע"ס כ"ו ע"ס מטיבוס ע"ו והדבר המוס. למחי חקור חסידותו של ד' והלוי יש עוד הרבה ענינים שסבבו וכו' כגון שם שסגבר כ' רינונו ולא סג' את שאלו ועוד הרבה. אלא משום דקשה לחז"ל לפי הפסוק וכו' אפטר. מר לפני כ' אורו שפני שאלו חסיד ורלוו הול לכן. וכאלו אין זריק בלחץ לכל כורוע בשביל מעשיו הפונים. להכי פ"י ח"ל ש' היו כמעט כנפלאה להודות לה' על משפטי דקך כיינו על בטובה מעין כרעם כדל"י ש' ד"ס א' והוא מרוב כשתו קורו יפ'. וסיינו מה שפיו לקורו שוע ענדך חכם אלפי הנועה ללך. וח"ל ד"ס סג' נפשו של א' חסיד לנו שמהם כהסירות נפשו להסיר מורא וכבוד מלך. וי"י הקלוק רב. ע"כ שג' נפשו לנדר כפוטם אלך סמולכני כדך סיכר. וסי' ברכת מש' אוריך לזוי חסיד. וע"י ופסל כל חסיד לזיו, כמס' מ' מסעות:

הננו נודעים זרע אדם זרע בהמה. כל הנשיות, אפילו הטובות, שאינן עוברות את הגבול של חיי החברה ושל חיי היחיד החמריים, ומושגי המוסר המקושרים רק בתוכן ההוה הזמני, הנם עומדים רק בגבול הנפש הבהמית של האדם, ואין הצורה הפנימית, מהתוכן העצמי של האדם, מתגלה כ"א ע"י צלם האלהים שבו, האצור בנקודה התוכית של יראת ד'. שהיא סגולת ישראל. מתוך הנקודה הפנימית הזאת מסתעפים כחות רבים, שהם משמשים לכל מכשירי החיים כולם, מפני שהם כולם צעדים ושלושים לעלות היחיד והצבור על-ידם אל אותו רום עולמים, שהנקודה העליונה הזאת, פנת יקרת של כל חמדה, נקודת יראת ד' הטהורה עולה שמה, ומעלה עמה את כל הקשורים בה בקשר של אמת. כל מקום שאין האור של הנקודה התוכית הזאת מגיע שמה, כל מקום שאין הקריאה בשם ד' באמת וכצדקה נשמעת, אין שם חיים פנימיים, חיי אדם באמת, כ"א חיי בהמה שוררים שם. כל התקנים היותר טובים, שאפשר לתקן בחיי החברה, אפילו על-פי התכונה היותר מלאה שיוון ויור, לא יוכלו להביא את האדם להצלחתו. אמת הדבר, כי המכשולים שכדרכי חיי החברה, בשעה שהרשעה מושלת בגאותה, הם ודאי מכשולים ג"כ על הדרך של השלמות האמתית, וההצלחה העצמית של האדם ג"כ לוקה היא על-ידם. אבל לא בתקוני חיי החברה החצוניים יתקן האדם. האדם צריך תקן פנימי, וזה יהיה קנוי לו ע"י נקודת יראת ד' בעוצם טהרתה, שהיא תשפיע מאורה על כל היושר התברתי, שהוא מושער ג"כ ע"פ התכונה הבהמית של האדם. "אדם ובהמה תושיע ד".